

แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของ

ชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

A Participatory Household Solid Waste Management Guidelines of Ban Bung

Community, SriPhiromSub-district, Phromphiram District, Phitsanulok Province

Received: 12/02/2569

Revised: 20/06/2569

Accepted: 23/06/2569

วีระชัย ไญโยโต¹

Weerachai Yaito¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการขยะมูลฝอย ในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง หมู่ 5 ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 140 ครัวเรือน จากครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงทั้งหมด 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้แนวทางแบบ ผสานวิธี โดยเริ่มจากการใช้ การวิจัยเชิงปริมาณ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนร้านค้าและผู้นำชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการคัดแยกขยะ ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละครัวเรือน รวมถึงทัศนคติและความคิดเห็นที่มีต่อระบบการจัดการขยะเดิมที่มีอยู่

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีถึงดีมาก สะท้อนการรับรู้เชิงบวกและพฤติกรรมการจัดการขยะที่ต้นทางของประชาชน

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วม ของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีการคัดแยกขยะที่ต้นทาง นำมาซึ่งการคัดแยกขยะในครัวเรือนไปสู่ความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง

3. แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรมีการพัฒนาและยกระดับระบบการจัดการขยะมูลฝอยในอนาคตให้มีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นการบูรณาการการมีส่วนร่วมจากระดับครัวเรือนสู่ระดับชุมชน ผ่านการพัฒนากลไกการจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการขยะมูลฝอย, ครัวเรือน, ส่วนร่วม

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ประเทศไทย

¹Phibulsongkram Rajabhat University, Thailand

*Email: weerachaiy@gmail.com

Abstract

"The objectives of this research were: 1) to study the current situation of participatory household solid waste management among 140 households actually residing in Ban Bung Community, Moo 5, Si Phirom Sub-district, Phrom Phiram District, Phitsanulok Province; 2) to examine community participation in household solid waste management in Ban Bung Community; and 3) to propose guidelines for participatory household solid waste management. This study employed a mixed-methods research design, beginning with a quantitative approach using questionnaires to collect data regarding waste segregation behaviors, household waste generation volume, as well as attitudes and opinions toward the existing waste management system. Additionally, qualitative data were gathered through in-depth interviews with store representatives and community leaders."

The research findings are as follows

1. Conditions of Participatory Household Solid Waste Management in Ban Bung Community Overall, household solid waste management was rated at a good to very good level, reflecting positive perceptions and effective source-level practices.

2. Public Participation in Participatory Household Solid Waste Management Public participation was high, particularly in waste separation at the source, contributing to a moderate level of household waste management success.

3. Guidelines for Participatory Household Solid Waste Management in Ban Bung Community Most residents highlighted the need to enhance the waste management system by integrating household and community participation through transparent, accountable, and sustainable mechanisms.

Keyword: Solid Waste Management, Household, Participatory

บทนำ

จากข้อมูลพบว่า ปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนกำลังทวีความรุนแรงทั่วโลก โดยจีนเป็นประเทศที่ผลิตขยะรวมมากที่สุดถึง 395 ล้านตันต่อปี ขณะที่สหรัฐอเมริกาผลิต 265 ล้านตัน แต่กลับมีอัตราการผลิตต่อหัวสูงที่สุดในโลก เฉลี่ยกว่า 800 กิโลกรัมต่อคนต่อปี หรือมากกว่าสองเท่าของญี่ปุ่น และใกล้เคียงกับเดนมาร์ก ปริมาณขยะทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าจะสูงถึง 3.4 พันล้านตันภายในปี 2050 จากการเติบโตของประชากร เศรษฐกิจ และการบริโภค ทั้งนี้ประเทศรายได้ต่ำมักมีการจัดการขยะที่ไม่ทั่วถึงเมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว ขณะที่ขยะประเภทพิเศษอย่างอุตสาหกรรมและอิเล็กทรอนิกส์ก็เพิ่มขึ้นรวดเร็ว โดยแคนาดาผลิตของเสียอุตสาหกรรมต่อหัวมากที่สุดในโลก นอกจากนี้ ขยะพลาสติกและขยะอาหารยังเป็นปัญหา

สำคัญ โดยเฉพาะเศษอาหารที่คิดเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของขยะทั่วโลก และสหรัฐอเมริกายังคงเป็นผู้ผลิตเศษอาหารรายใหญ่ที่สุดเกือบ 100 ล้านตันต่อปี สะท้อนถึงความท้าทายของการจัดการขยะที่ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วโลก (A world of waste : Global waste generation – statistics & facts, 2022)

จากข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยในประเทศไทย พบว่าปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะขยะอาหารและขยะพลาสติก ซึ่งกลายเป็นภาระสำคัญของระบบกำจัด ทั้ง ๆ ที่หลายประเภทสามารถลดหรือนำกลับมาใช้ใหม่ได้ หากมีการคัดแยกที่มีประสิทธิภาพ แต่ปัญหาที่พบคือประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักหรือขาดแรงจูงใจในการคัดแยก ขยะบางประเภทไม่มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ และกฎหมายยังไม่เข้มงวด ทำให้การจัดการขยะที่ต้นทางยังไม่ประสบความสำเร็จในเชิงโครงสร้าง ประเทศไทยมีสถานที่กำจัดขยะจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ยังดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เช่น การเผาและการเทกองกลางแจ้ง ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษและผลกระทบต่อสุขภาพ สิ่งนี้สะท้อนว่าการจัดการที่ปลายทางยังไม่สามารถรองรับปริมาณขยะที่เพิ่มสูงขึ้นได้ ดังนั้น แนวทางแก้ปัญหาควรเน้นการมีส่วนร่วมของครัวเรือนและชุมชน เนื่องจากเป็นแหล่งกำเนิดขยะที่สำคัญที่สุด หากครัวเรือนสามารถคัดแยกและลดขยะได้ตั้งแต่ต้นทาง จะช่วยลดภาระของระบบกำจัด และเพิ่มโอกาสนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการขยะแบบบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนกรมควบคุมมลพิษ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2567)

จากสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของชุมชนบ้านบุงในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นรูปแบบ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ บ้านบุงตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลศรีภิรมย์ อำเภोधมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนขนาดกลางที่ก่อตั้งมาแล้วกว่า 80 ปี มีประวัติการตั้งหมู่บ้านตามลักษณะภูมิประเทศที่เป็น “บุง” หรือแอ่งน้ำล้อมรอบ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ชุมชนบ้านบุงมีลักษณะวิถีชีวิตเรียบง่าย สมาชิกส่วนใหญ่สื่อสารกันด้วยภาษาพื้นเมือง และส่วนหนึ่งมีชาวบ้านจากชุมชนอื่นเข้ามาอยู่อาศัย ทำให้เกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่หลากหลาย ภายในชุมชนมีการริเริ่ม การจัดการขยะแบบเป็นรูปแบบ ตั้งแต่ปี 2560 โดยเริ่มจากการจัดตั้ง ธนาคารขยะ เพื่อรับซื้อขยะที่คัดแยกแล้วจากคนในชุมชน ซึ่งสามารถรับซื้อได้ประมาณปีละ 4 ตัน แม้ว่าจะประสบปัญหาราคายขยะตกต่ำ แต่ชุมชนสามารถปรับตัวโดยเปลี่ยนเป็น ตลาดนัดขยะ ซึ่งยังคงดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน สิ่งที่ทำให้บ้านบุงเป็น ต้นแบบของการจัดการขยะมูลฝอย คือการสร้าง กลไกการมีส่วนร่วมของครัวเรือนและชุมชน ตั้งแต่ต้นทาง โดยเน้นการคัดแยกขยะที่บ้าน การสร้างมูลค่าให้ขยะที่คัดแยก และการมีแรงจูงใจให้ชาวบ้านร่วมมือในการจัดการขยะ นอกจากนี้ ชุมชนยังสามารถปรับรูปแบบการบริหารจัดการตามสถานการณ์ เช่น การเปลี่ยนจากธนาคารขยะเป็นตลาดนัดขยะ เมื่อราคายขยะเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและความยั่งยืนของโมเดล และโมเดลของบ้านบุงจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของ การจัดการขยะแบบบูรณาการที่มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้ง ครัวเรือน ชุมชน และตลาดท้องถิ่น โดยสามารถลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง สร้างมูลค่าให้ขยะรีไซเคิล และช่วยลดภาระของระบบกำจัดขยะในระยะยาว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงเทคโนโลยีหรือหน่วยงานรัฐ แต่เกิดจากความร่วมมือและการปรับตัวของคนในชุมชนเอง

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านตาม บ้านบุง มีครัวเรือนที่อยู่จริง 140 ครัวเรือน (ข้อมูล จปฐ.ปี 2568) จำนวนสมาชิก 315 คน โดยแยกเป็น ชาย 151 คน หญิง 164 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ การเกษตรกรรม (ทำนา, ทำไร่, เลี้ยงสัตว์) อาชีพรองรับจ้างทั่วไป ประชาชนในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับภาคบังคับ และครัวเรือนมีน้ำดื่ม และน้ำใช้เพียงพอ และคนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย 67,978.10 บาท/คน/ปี บ้านบุงมีกลไกการทำงานที่มีความเข้มแข็ง โดยมีการจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรม ซึ่งสภาผู้นำชุมชนนี้มาจากหลายๆ กลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้าน มาจากแกนนำที่มีความพร้อมในคุณวุฒิ วิทยุฒิและประสบการณ์ในการทำงาน ตลอดทั้งมีบทบาทหน้าที่ในชุมชนและมีที่ปรึกษามาจากหน่วยงานราชการ และเอกชนในพื้นที่ทั้งหมดในการขับเคลื่อนทีมสภาผู้นำชุมชน สามารถจัดการ และร่วมพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างเข้มแข็ง โดยสภาผู้นำประกอบไปด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน ท้องที่ ท้องถิ่น ประธานคุ้มบ้าน ตัวแทนครัวเรือน อาสาสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เยาวชน กลุ่มอาชีพ ผู้สูงอายุ จิตอาสา ประชาญ์ชาวบ้าน เกษตรกร เป็นต้น และมีภาคีเครือข่าย ที่ปรึกษา หน่วยงานของราชการและเอกชน ซึ่งร่วมกันขับเคลื่อน และส่งเสริมกิจกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอยจากภาคครัวเรือน ไปสู่การมีตลาดนัดขยะ เพื่อสมทบกองทุน “เพื่อกัน และกัน” เพื่อเป็นสวัสดิการ ช่วยเหลือคนในหมู่บ้านชุมชน (ข้อมูล จปฐ. ปี 2568)

สำหรับความน่าสนใจและความโดดเด่นของพื้นที่ศึกษา ชุมชนบ้านบุงเป็นชุมชนต้นแบบที่มีกลไกการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง ชุมชนบ้านบุงสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนและชุมชนในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ได้อย่างน่าสนใจ มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวตามสถานการณ์ ชุมชนมีโมเดลการจัดการขยะที่ยืดหยุ่น เช่น เมื่อเจอปัญหาราคาขยะตกต่ำก็สามารถปรับรูปแบบจาก "ธนาคารขยะ" มาเป็น "ตลาดนัดขยะ" เพื่อความอยู่รอดและยั่งยืนได้ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงขยะสู่สวัสดิการชุมชน สามารถนำรายได้จากตลาดนัดขยะไปสมทบเข้ากองทุน "เพื่อกัน และกัน" เพื่อเป็นสวัสดิการช่วยเหลือคนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแรงจูงใจและการบริหารจัดการแบบบูรณาการที่เห็นผลจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

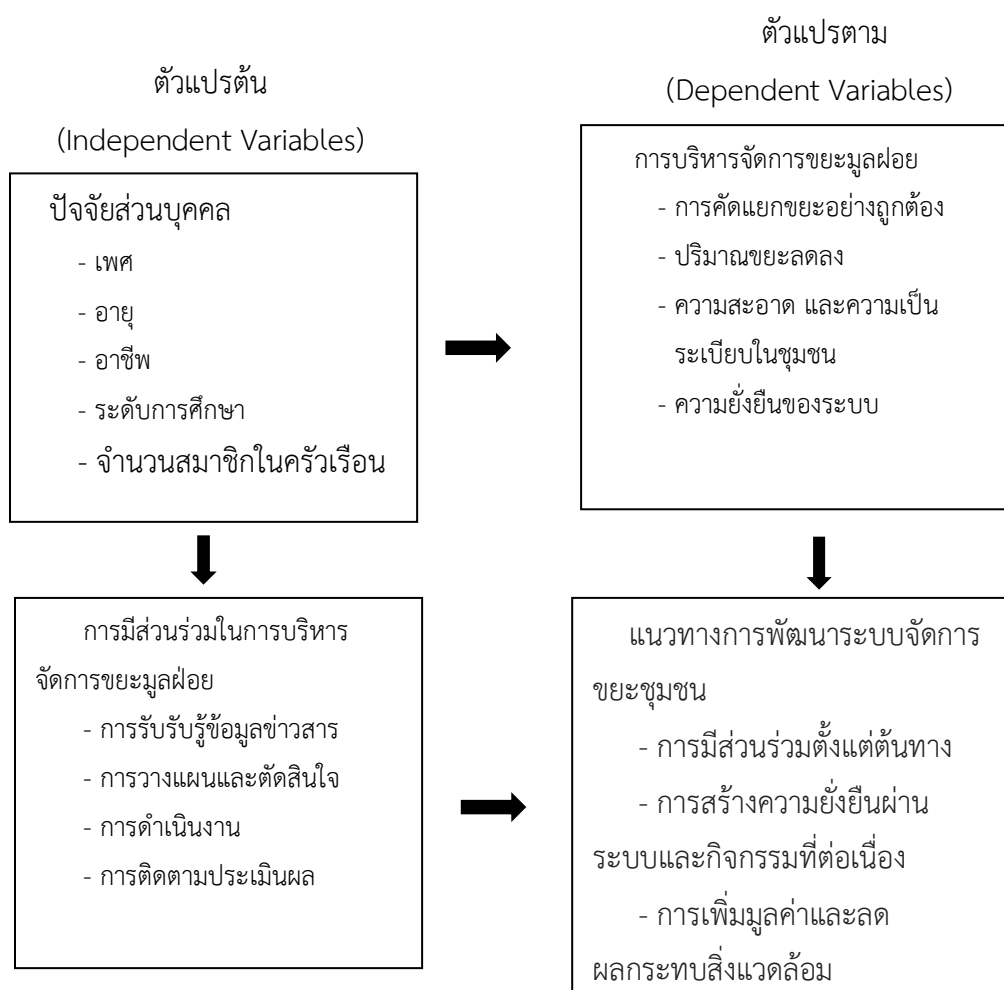
1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการขยะมูลฝอย ในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

สมมติฐานการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันของการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง อยู่ในระดับที่เหมาะสมและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาได้ หากได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสำเร็จของการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง
3. แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 กระทรวงสาธารณสุข ได้เสนอแก้ไขเพิ่มเติมในฉบับที่ 2 พ.ศ.2550 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2550, หน้า 3) และกรมควบคุมมลพิษ (2564)

ภาพ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ต้นแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง" เป็นการศึกษาที่ใช้แนวทางแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและลึกซึ้งอย่างรอบด้าน โดยแบ่งขั้นตอนและแยกประเภทวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนหลักอย่างชัดเจน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (Research Design) การวิจัยครั้งนี้เลือกใช้รูปแบบ วิธีวิทยาการวิจัยแบบผสมวิธี ชนิดเชิงลำดับสำรวจความเห็นตามด้วยการขยายความเชิงคุณภาพ (Explanatory Sequential Mixed Methods Design) โดยแบ่งกระบวนการออกเป็น 2 ระยะต่อเนื่องกัน

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Phase) ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามในวงกว้างจากคนในชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมคัดแยกขยะ ปริมาณขยะ ทศนคติ และการมีส่วนร่วม เพื่อนำมาวิเคราะห์ทางสถิติหาแนวโน้มและปัญหาในภาพรวม

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Phase) ดำเนินการเจาะลึกผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ เพื่ออธิบายที่มาของปัญหา ข้อจำกัด และ

ข้อเสนอแนะจากประสบการณ์ตรงการบูรณาการข้อมูล (Data Integration) นำข้อมูลทั้ง 2 ส่วนมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเติมเต็มและยืนยันซึ่งกันและกัน นำไปสู่การสร้าง "ต้นแบบ" การบริหารจัดการขยะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนบ้านบุงอย่างแท้จริง

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1 ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณประชากร (Population) คือ ครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงในพื้นที่ชุมชนบ้านบุง หมู่ที่ 5 ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ตามฐานข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2568 จำนวนทั้งสิ้น 140 ครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง (Sample) เนื่องจากประชากรมีจำนวนไม่มากนัก (140 ครัวเรือน) ผู้วิจัยจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 140 คน โดยใช้กระบวนการเก็บแบบสำมะโน (Census) เพื่อให้ได้ข้อมูลภาพรวมที่แม่นยำที่สุด

2.2 ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตัวแทนครัวเรือนที่มีบทบาทสำคัญหรือผู้ที่มีความเข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างถ่องแท้ เช่น ผู้นำชุมชน หรือแกนนำอาสาสมัคร จำนวน 5 ท่าน (5 ครัวเรือน) กลุ่มผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตัวแทนผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชนบ้านบุงที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับการเกิดขยะ จำนวน 5 ท่าน (5 ร้านค้า)

3. เครื่องมือการวิจัย (Research Instruments)

3.1 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ร่วมกับแบบบันทึกการสังเกตการณ์ (Observation Checklist) ในขณะลงพื้นที่ โครงสร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check-list) ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ ประเมินระบบเดิมในพื้นที่บ้านบุง หมู่ที่ 5 ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของ Likert

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของคนในชุมชนบ้านบุง วัดระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด)

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ ลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) แบบเขียนบรรยาย

3.2 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) เน้นการพูดคุย ซักถาม เจาะลึกถึงข้อจำกัด ปัญหาที่แท้จริง และแนวทางที่ต้องการในอนาคตประเด็นแนวทางสนทนากลุ่ม (Focus Group Guideline) สำหรับกลุ่มร้านค้า เน้นบทบาทผู้ประกอบการ ต้นตอขยะจากสินค้า และข้อเสนอแนะต่อระบบ Recycle/Reuse

4. การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือการยกร่างเครื่องมือ ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 นำประเด็นมาสร้างข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และบริบทของชุมชนบ้านป่าหูกวางหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity) นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นสนทนากลุ่มเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสมของภาษา และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปการหาความเชื่อมั่น (Reliability) นำแบบสอบถามไปทำการทดลองใช้ (Try-out) กับครัวเรือนนอกพื้นที่วิจัยที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน จำนวน 30 ครัวเรือน เพื่อคำนวณหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยต้องได้ค่าไม่น้อยกว่า 0.70 ก่อนนำไปลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงกับประชากร 140 ครัวเรือน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ผู้วิจัยทำการจัดแบ่งกรรมวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลออกตามประเภทของระเบียบวิธีวิจัยอย่างชัดเจน ดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมด 140 ชุด ที่ได้รับกลับมาอย่างสมบูรณ์ จะนำมาลงรหัสและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป โดยใช้สถิติดังนี้: สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics): ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage): ใช้จัดระเบียบและอธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (เพศ, อายุ, อาชีพ, การศึกษา, สมาชิกในครัวเรือน) และสรุปเนื้อหาในส่วนคำถามปลายเปิดค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้ประเมินระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการขยะ และระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยเป็น 5 ระดับ (มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก การสังเกตการณ์ขณะลงพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จะนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีมาตรฐาน ดังนี้: การถอดความและตรวจสอบข้อมูล (Verbatim & Data Verification): นำเทปบันทึกเสียงมาถอดข้อความแบบคำต่อคำ ร่วมกับการตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านบุคคล (ผู้นำร้านค้า ชาวบ้าน) และด้านวิธีการ (สัมภาษณ์ สังเกตการณ์) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทำการจำแนกข้อมูลแยกตามประเด็นอุปสรรค ข้อจำกัด และสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในระดับพฤติกรรมบริหารจัดการหมูเชิงแนวคิด (Thematic Coding): สรุปประเด็นความต้องการของร้านค้าและผู้นำ เพื่อถอดรหัสออกมาเป็นแนวคิดโครงสร้าง "ระบบ" ที่ชุมชนคาดหวัง

5.3 การผสานวิธีเพื่อสังเคราะห์แบบจำลอง (Data Integration) ผู้วิจัยนำผลลัพธ์เชิงสถิติ (ตัวเลขค่าเฉลี่ยและสัดส่วนปัญหาจากครัวเรือน 140 ชุด) มาเป็นแกนตั้ง จากนั้นนำผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (ความเห็นเชิงลึกของผู้นำ 5 ท่าน และมุมมองร้านค้า 5 ร้าน) มาอธิบายขยายความเบื้องหลังสถิติดังกล่าว ข้อมูลที่ประสานกันจะถูกนำมาเรียบเรียงและยกร่างขึ้นเป็น "ต้นแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าหูกวาง" เพื่อส่งคืนแนวทางที่ปฏิบัติได้จริงให้แก่พื้นที่ศึกษา

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. การตรวจสอบเนื้อหา (Validity) นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ของงานวิจัย หลังจากนั้นนำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าดัชนี

ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence: IOC) หากค่า IOC มีค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปนำมาใช้ ส่วนข้อที่มีค่าน้อยกว่า 0.5 นำมาปรับปรุงให้เหมาะสมตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมจริง โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ด้วยวิธีการคำนวณของ Cronbach (1990) ซึ่งกำหนดเกณฑ์ความเชื่อมั่นที่มีค่ามากกว่า 0.75 จึงจะยอมรับว่าเชื่อมั่นสำหรับการเก็บข้อมูลกลุ่ม

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยภาพรวม ตัวแทนครัวเรือนจำนวน 140 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีระดับความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ของการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับ มาก ถึง มากที่สุด ในเกือบทุกประเด็น โดยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยที่ได้ทำวิจัยนี้ขึ้นมา ทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ดังต่อไปนี้

1. สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงจากผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนบ้านบุงโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีถึงดีมาก ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.60) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีการรับรู้เชิงบวกต่อการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการลดใช้ถุงพลาสติกและวัสดุที่ก่อให้เกิดขยะย่อยสลายยากซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.19$) และได้รับการยอมรับจากประชาชนในระดับสูงมากประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการขยะ ณ แหล่งกำเนิด ที่ระบุว่าเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของเจ้าของอาคารบ้านเรือนในการหลีกเลี่ยงการสร้างขยะ หรือเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระศักดิ์ชัย จิรสีโล (2564) ที่พบว่า ประชาชนมีการลดการใช้ถุงพลาสติก กล่องโฟม และหันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติหรือภาชนะที่ใช้ซ้ำได้ตามแนวคิด 7R ด้านการปฏิเสธการใช้ (Reject) และลดการใช้ (Reduce) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ นิสาวรรณ พรหมเมตตา (2565) ที่ชี้ให้เห็นว่าการคัดแยกขยะและลดขยะตั้งแต่ภาคครัวเรือนช่วยลดปริมาณมลพิษสู่สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างไรก็ตาม แม้พฤติกรรมระดับบุคคลจะอยู่ในระดับดี แต่ผลการวิจัยชี้ให้เห็นช่องว่างสำคัญ คือ มีตัวแทนครัวเรือนร้อยละ 41.4 ที่ประเมินสภาพการจัดการขยะอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อย เนื่องจากระบบและประสิทธิภาพการจัดการขยะในระดับพื้นที่ยังไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังได้เต็มที่ ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของ วิศรุต โนราช (2567) ที่ระบุว่าปัญหามักเกิดจากการจัดการขยะที่ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่และขาดแคลนงบประมาณหรือระบบรองรับที่มีประสิทธิภาพ และคล้ายคลึงกับ รัชรินทร์ บุรณ์เจริญ (2565) ที่พบว่าหากหน่วยงานหรือพื้นที่ยังไม่มีกรวางระบบบริหารจัดการขยะที่ชัดเจน ย่อมส่งผลให้เกิดขยะตกค้างและลดทอนความสมบูรณ์ของการจัดการขยะในภาพรวม

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนบ้านบึงผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” ($\bar{x} = 3.92$, S.D. = 0.59) โดยกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุดคือ การคัดแยกขยะที่ต้นทาง มีการปฏิบัติสูงถึงร้อยละ 95.7 และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.28$) ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนบ้านบึงมีความรู้ ความตระหนัก และจิตสำนึกต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะผู้ก่อขยะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทนงศักดิ์ ขวัญอ่อน (2566) ที่พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมและพฤติกรรมคัดแยกขยะในครัวเรือนในระดับมาก เนื่องจากมีความรู้ความเข้าใจสูง สอดรับกับแนวคิด "UTTARA Model" ของ ดำรงค์ ทองศรี (2567) ในด้าน Trash Distinguish (T: การคัดแยกขยะมูลฝอย) ที่ระบุว่าปัจจัยด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนประสิทธิภาพการจัดการขยะในชุมชน และตรงกับบทเรียนของ วนิดา เสริมเหลา (2564) ในเรื่อง การสร้างความตระหนักและความเข้าใจจนเกิดการปฏิบัติการคัดแยกขยะในครัวเรือนเป็นประจำจนเป็นนิสัย ทว่า ในทางกลับกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเชิงระบบและนโยบาย เช่น การติดตามตรวจสอบ และการให้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน กลับมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x} = 3.53$) สะท้อนว่าประชาชนยังจำกัดบทบาทตัวเองเป็นเพียง “ผู้ปฏิบัติ” มากกว่า “ผู้กำกับดูแล” ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ หทัยชนก บุญให้ลาภ (2565) ที่ระบุว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญคือประชาชนยังไม่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิเคราะห์หรือเสนอแนะเชิงนโยบาย และสอดคล้องกับข้อสังเกตของ วิวัฒน์ สังข์แย้ม (2564) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมในภาพรวมของคนในพื้นที่มักจะหยุดอยู่ที่ระดับปานกลาง ปรากฏการณ์นี้อธิบายได้ตามแนวคิดของ ณฤทัย ทองมี (2565) ที่ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และต้องเป็นการอภิบาลร่วมกัน (Collaborative Governance) หลายภาคส่วน ไม่ใช่เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติเท่านั้น

3. แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบึง จากผลการวิจัย ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 77.2 เห็นพ้องในระดับมากถึงมากที่สุดว่าควรมีการยกระดับและพัฒนา ระบบบริหารจัดการขยะในอนาคตให้เป็นรูปธรรม โดยแนวทางที่ได้จากการสังเคราะห์คือการบริหารจัดการแบบบูรณาการ จากระดับปัจเจก สู่ระดับชุมชน (กลไก Recycle/Reuse) และเพิ่มระบบตรวจสอบที่โปร่งใส แนวทางเชิงบูรณาการนี้สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การจัดการขยะของ วราภรณ์ สวัสดิ์ (2566) ที่เน้น ยุทธศาสตร์ด้านการบูรณาการกระบวนการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ภายใต้แนวคิด “ขยะเป็นทรัพยากร” และส่งเสริมการนำกลับมาใช้ใหม่อย่างคุ้มค่าแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน การที่ชุมชนบ้านบึงต้องการพัฒนา กลไกการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ (Recycle/Reuse) และตั้งเครือข่ายอาสาสมัคร สอดคล้องอย่างยิ่งกับ แนวคิดสังคมขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste) ตามหลัก 3R ของ นิสาวรรณ พรหมเมตตา (2565) และ รัชรินทร์ บุรณ์เจริญ (2565) ที่เน้นการลดปริมาณส่งขยะไปกำจัดด้วยการเพิ่มมูลค่าขยะนอกจากนี้ ข้อเสนอแนะให้ จัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครหรือกลไก “พลเมืองเฝ้าระวัง” เพื่อความยั่งยืน ยังสอดคล้องกับโมเดลความสำเร็จของ วนิดา เสริมเหลา (2564) ที่เน้นย้ำเรื่องการมีระบบติดตามผล การสร้างแรงจูงใจร่วมกัน และการขยาย เครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชน และตรงกับแนวทางของ วิศรุต โนนราช (2567) ที่เสนอให้ใช้กลไก

ความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน โดยการสร้าง “หมู่บ้านนำร่องหรือหมู่บ้านต้นแบบ” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และขยายผลอย่างยั่งยืน ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนผ่านบทบาทของประชาชนจากผู้ปฏิบัติ สู่ผู้ร่วมผลักดันระบบตามหลักการอภิบาลร่วมกันอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก สามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ดังนี้

1. สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนบ้านบุงโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีถึงดีมาก ($\bar{x} = 3.78$, S.D. = 0.60) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีการรับรู้เชิงบวกต่อการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการลดใช้ถุงพลาสติกและวัสดุที่ก่อให้เกิดขยะย่อยสลายยาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.19$) และได้รับการยอมรับจากประชาชนในระดับสูงมาก สะท้อนถึงความเข้มแข็งของการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรบริโภคของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม แม้ภาพรวมของสภาพการจัดการขยะจะอยู่ในระดับสูง แต่ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าความเป็นระบบและประสิทธิภาพของการจัดการขยะมูลฝอยในระดับพื้นที่ยังไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของประชาชนได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากยังมีตัวแทนครัวเรือนร้อยละ 41.4 ที่ประเมินอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อย ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการขยะในระดับพฤติกรรมรายบุคคลแม้จะมีความเข้มแข็ง แต่หากขาดระบบการจัดการที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพในระดับชุมชน อาจส่งผลให้การจัดการขยะโดยรวมยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” ($\bar{x} = 3.92$, S.D. = 0.59) โดยกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุดเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบส่วนบุคคล เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง ซึ่งมีระดับการมีส่วนร่วมสูงถึงร้อยละ 95.7 และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.28$) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และสามารถนำหลักการจัดการขยะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง ในขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเชิงระบบและเชิงนโยบายของชุมชน เช่น การนำขยะกลับมาใช้ซ้ำหรือรีไซเคิล การติดตามตรวจสอบ และการให้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ ยังอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการติดตามตรวจสอบซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x} = 3.53$) ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงจำกัดอยู่ในบทบาทของ “ผู้ปฏิบัติ” มากกว่าการเป็น “ผู้มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลหรือกำหนดทิศทาง” ของระบบการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

3. แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง จากผลการวิจัยพบว่า ตัวแทนครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าควรมีการพัฒนาและปรับปรุงระบบบริหารจัดการขยะมูลฝอยในอนาคต โดยมีความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด” และ “มาก” รวมกันสูงถึงร้อยละ 77.2 สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของประชาชนในการยกระดับระบบการจัดการขยะให้มีความเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แนวทางที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการ โดยเริ่มจากการถ่วงและต่อยอดจุดแข็งของชุมชน เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง ควบคู่กับการยกระดับการมีส่วนร่วมจากระดับปัจเจกสู่ระดับชุมชน ผ่านการพัฒนา กลไก Recycle/Reuse การสร้างระบบการจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะและติดตามตรวจสอบอย่างเป็นระบบ การจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครหรือกลไก “พลเมืองเฝ้าระวัง” จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความยั่งยืนของการจัดการขยะมูลฝอยในระยะยาว โดยสรุป แล้วผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนบ้านบุงมีความเข้มแข็งด้านการจัดการขยะมูลฝอยในระดับครัวเรือนและพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่ยังต้องการการพัฒนาเชิงโครงสร้างและการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและเชิงระบบ เพื่อให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ ครอบคลุม และยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการค้นคว้าอิสระเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุง ตำบลศรีภิรมย์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. สภาพการจัดการขยะ ต้นทางดี แต่มีข้อจำกัดด้านกลุ่มคน มีจุดเด่น ในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางอย่างเป็นระบบ เช่น ขยะอินทรีย์, รีไซเคิล, ทิ้งไป, อันตราย อีกทั้งช่วยลดปริมาณขยะ ลดค่าใช้จ่ายท้องถิ่น และสร้างรายได้เพิ่ม ส่วนปัญหาที่พบ กลุ่มผู้สูงอายุยังขาดความสม่ำเสมอในการแยกขยะ และมีคนนอกแอบนำขยะมาทิ้งในชุมชน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน พฤติกรรมพัฒนาจากการแยกขยะในบ้าน สู่กิจกรรมส่วนรวม เช่น ตลาดนัดขยะ การทำปุ๋ยหมัก และ Big Cleaning Day มีกลไกสำคัญ คือ "สภาผู้นำชุมชน" ที่เข้มแข็งคอยประสานงาน และนำรายได้ขยะรีไซเคิลไปตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส/ทุนศึกษา

3. แนวทางสู่ความยั่งยืน คนเป็นศูนย์กลาง วิถีชีวิตต้นแบบ หัวใจหลัก เปลี่ยนจาก "กิจกรรมชั่วคราว" ให้เป็น "กิจวัตรประจำวัน" โดยพัฒนาคนผ่าน 3 องค์ประกอบ ความรู้ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม แรงหนุน ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบจาก อบต. เพื่อผลักดันให้กลายเป็นวิถีชีวิตและเป็นชุมชนต้นแบบ

สามารถสรุปโครงสร้างการทำงานแบบมีส่วนร่วมออกมาเป็นแผนภาพความเชื่อมโยงได้ดังนี้

[ต้นทาง: ครวัเรียน] —> แยกขยะ 4 ประเภท (อินทรีย์ / รีไซเคิล / ทิ้งไป / อันตราย)

▼ (ขับเคลื่อนโดย)

[กลไกกลาง: สภาผู้นำชุมชน] —> เชื่อมโยง ประชาชน + รัฐ + อบต.

▼ (เกิดกิจกรรมส่วนรวม)

[กิจกรรมชุมชน] —> ตลาดนัดขยะ / ปู่หมัก / Big Cleaning Day

▼ (สะท้อนกลับสู่สังคม)

[ผลลัพธ์ยั่งยืน] —> กองทุนช่วยเหลือสังคม + ลดค่าใช้จ่ายท้องถิ่น + เป็นชุมชนต้นแบบ

ข้อเสนอแนะ

เพื่อความยั่งยืน ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ที่มุ่งเปลี่ยน 'กิจกรรม' ให้เป็น 'กิจวัตรประจำวัน' โดยมี อบต.ศรีภิรมย์ เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนระบบ Recycle/Reuse ให้เป็นรูปธรรม ผ่านการอบรมสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ และการขยายผล กองทุนเพื่อกันและกัน เพื่อใช้รายได้เป็นแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร พลเมืองเฝ้าระวัง และใช้เทคโนโลยี เช่น กล้อง CCTV ป้องกันการลักลอบทิ้งขยะจากภายนอก ทั้งนี้ หัวใจสำคัญคือการพัฒนา คน โดยบูรณาการ 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้, ความรับผิดชอบต่อตนเองที่ต้นทาง, และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations) มุ่งเน้นการเปลี่ยน "กิจกรรมชั่วคราว" ให้เป็น "กิจวัตรที่ยั่งยืน" โดยมี อบต.ศรีภิรมย์ เป็นกลไกหลัก ขับเคลื่อนผ่าน 3 นโยบายย่อย

1) นโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียนดิจิทัลและสวัสดิการชุมชน ธนาคารขยะดิจิทัล (Smart Waste Bank) เปลี่ยนระบบฝากขยะเดิมมาใช้ระบบจดแต้มดิจิทัล (สะสมผ่านสมุดหรือบัตรประชาชน) เปลี่ยนขยะเป็น "แต้มความสุข" แลกส่วนลดสินค้าเกษตรหรือสวัสดิการผู้สูงอายุ นโยบาย "ปุ๋ยแลกขยะ" (Organic Exchange): ส่งเสริมให้เกษตรกรนำเศษอาหารมาแลกเป็นปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพที่ได้มาตรฐาน เพื่อลดต้นทุนการผลิตตามแนวทางเกษตร BCG

2) นโยบายธรรมาภิบาลดิจิทัลและการเฝ้าระวังเชิงรุก แพลตฟอร์ม "บ้านปุงตาสืบประรด" พัฒนา LINE OA ให้ประชาชนแจ้งพิกัดการลักลอบทิ้งขยะหรือขยะล้นได้ง่ายๆ โดยเน้นใช้รูปภาพและเสียงเพื่อรองรับผู้สูงอายุ กลไกพลเมืองอาสา (Smart Volunteers): แต่งตั้งอาสาสมัคร (เน้นผู้สูงอายุ) เป็น "พี่เลี้ยง" แนะนำการแยกขยะตามบ้าน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสวัสดิการชุมชนหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมขยะ มาตรการทางเทคโนโลยี ติดตั้งกล้อง CCTV ในจุดเสี่ยงเพื่อสอดส่องและป้องกันคนนอกชุมชนแอบนำขยะมาทิ้ง

3) นโยบายการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และพื้นที่สร้างสรรค์ ศูนย์เรียนรู้มีชีวิต (Living Lab) เปลี่ยนที่ทำการชุมชนเป็นต้นแบบ Zero Waste จัดกิจกรรม "ตลาดนัดไร้ถัง" หรือ "แปรรูปขยะ (Upcycling)" โดยให้ผู้สูงอายุที่มีฝีมือเป็นวิทยากร หลักสูตร "ห้องเรียนดินทอง" เน้นพาลงพื้นที่แปลงเกษตรจริงเพื่อให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนขยะเป็นดินและผลผลิต แทนการนั่งอบรมในห้องประชุมแบบเดิม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต (Research Recommendations) อปต.ศรีภิรมย์ และนักวิจัยควรศึกษาต่อยอดในประเด็นสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านพฤติกรรมศาสตร์ วิจัยเชิงทดลองเปรียบเทียบระหว่าง "มาตรการทางสังคม (การกดดันจากกลุ่ม)" กับ "มาตรการสร้างแรงจูงใจ (ผลประโยชน์/รางวัล)" ว่ารูปแบบใดสร้างความสม่ำเสมอในการแยกขยะในกลุ่มผู้สูงอายุได้ดีกว่ากัน

2) ด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) วิจัยนวัตกรรมการจัดการและเพิ่มมูลค่าขยะกลุ่มที่ "ขายยากหรือทำลายยาก" เพื่อให้การรีไซเคิลในชุมชนครบวงจร

3) ด้านสังคมวิทยาชุมชน ศึกษาเจาะลึกกลไก "การกำกับดูแลกันเอง (Peer Monitoring)" และปัจจัยที่ทำให้คนไม่กล้าตักเตือนเพื่อนบ้าน เพื่อหาแนวทางเฝ้าระวังที่ไม่ทำลายความสัมพันธ์ในชุมชน

4) ด้านการออกแบบบริการ (Service Design) พัฒนาโมเดลจัดเก็บขยะแบบยืดหยุ่น (Flexible Waste Collection) ที่ตอบโจทย์ครัวเรือนเดี่ยวและบ้านที่มีผู้สูงอายุซึ่งมีข้อจำกัดทางกายภาพหรือเวลา

หัวใจสำคัญสู่ความสำเร็จ บูรณาการพัฒนา "คน" ผ่าน 3 แกนหลัก คือ ความรู้ (Knowledge) ความรับผิดชอบต่อตนเองที่ต้นทาง (Self-Responsibility) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Collective Responsibility) เพื่อเปลี่ยนจากความตระหนักรู้สู่ "วิถีปฏิบัติที่เป็นระบบ"

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2567). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567. กระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษและสิ่งแวดล้อม. (2564). รายงานประจำปี 2564. สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 8.

กรมควบคุมมลพิษและสิ่งแวดล้อม. (2565). รายงานประจำปี 2565. สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 8.

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2550). รายงานประจำปี 2550. กระทรวงมหาดไทย.

กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม. (2563). รายงานประจำปี 2563. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงมหาดไทย. (2562). คู่มือการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.).

จตุพร ไกรกิจราษฎร์ และ โชติ บดีรัฐ. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคัดแยกขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่

ตำบลไกรนอก อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. วารสารวิชาการ Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(7), 275–287.

ณฤทัย ทองมี. (2565). การบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนต่อการส่งเสริมการเป็นจังหวัดสะอาด:

กรณีศึกษา จังหวัดลำพูน และจังหวัดน่าน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

ดำรง ทองศรี. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาล

เมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม].

ทะนงศักดิ์ ขวัญอ่อน. (2566). ความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนใน เขตเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี [งานนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา].

นิสาวรรณ พรหมเมตตา. (2565). การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการขยะของเขตบาง

บอนสู่การเป็นสังคม Zero Waste [การศึกษาอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550. (2550, 20 กรกฎาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 35 ก. หน้า 10-18.

พระศักดิ์ชัย จิรสีโล (วังแจ้ง). (2564). พัฒนาจิตสำนึกในการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ม่วงพูล ธานี และ เย็นเปิง วริยา. (2565). การพัฒนาระบบคัดแยกขยะรีไซเคิลด้วยเทคโนโลยีไอโอ ที.

วารสารวิชาการการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ, 8(2), 7-16.

รัชรินทร์ บุรณ์เจริญ. (2565). มุ่งสู่การเป็นสังคมขยะเหลือศูนย์ที่ยั่งยืน กองบิน 21 จังหวัดอุบลราชธานี: การพัฒนาระบบบริหารจัดการขยะ [การศึกษาอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี].

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. อักษรเจริญทัศน์.

วนิดา เสริมเหล่า. (2564). การถอดบทเรียนและประสบการณ์การบริหารจัดการขยะชุมชนแบบ บูรณาการอย่างยั่งยืนในชุมชนบะขาม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น].

วรางคณา สวัสดิ์. (2566). ความคิดเห็นของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทราที่มีต่อยุทธศาสตร์การจัดการขยะมูลฝอย [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา].

วิภา สุวรรณนภาลัย และ พิษญา ลิ้มเจริญ. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีปทุม].

วิศรุต โนราช. (2567). แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืนขององค์การบริหารส่วนตำบลสบ้อง

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน [การศึกษาอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].

วิวัฒน์ สังข์แย้ม. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี [การศึกษาอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].

สถาบันวิจัยและพัฒนาพลังงานนครพิงค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2568). เทคโนโลยีการผลิตก๊าซชีวภาพจาก
ขยะอินทรีย์. <https://www.erd.cmu.ac.th/example-link>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). รายงานสถานการณ์คุณภาพ
สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2565. <https://www.onep.go.th/book/soe2565/>

สุทาร์ตน์ ชูดอก และ เขมิกา สงวนพวก. (2564). การบริหารจัดการขยะโดยมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา
องค์การบริหารส่วนตำบลโง้งธนู อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 12(2), 173–184.

หทัยชนก บุญให้ลาภ. (2565). การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนภายใต้
แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ในพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่
[การศึกษาระดับปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].

Statista. (2022). *A world of waste: Global waste generation – statistics & facts*. Retrieved
from <https://www.statista.com/chart/18732/waste-generated-country/>